

UDKAST!

Handleplan for ophjælpning af den naturlige havørredbestand i den nedre Gudenå

Formål

Det er formålet med denne handleplan at genskabe naturlige, selvreproducerende og stabile ørredbestande i ørredens gydevandløb i Gudenåen nedstrøms Tangeværket. Dette skal sikre at:

- Vandløbene kan leve op til vandområdeplanernes miljømål
- Der skabes grundlag for et godt, stabilt og attraktivt lystfiskeri efter havørred i Gudenåen.

Baggrund

I 2018 blev der etableret en arbejdsgruppe "Havørreden tilbage til Gudenåen", med det formål at belyse årsagerne til havørredens tilbagegang i Gudenåen og forsøge at genskabe en god, naturlig bestand af havørreder i Gudenåen nedstrøms Tangeværket. Arbejdsgruppen består af de fire sportsfiskerforeninger og tre kommuner, der er tilknyttet vandløbene nedstrøms Tangeværket. Danmarks Sportsfiskerforbund har varetaget sekretariatsfunktionen, og DTU Aqua er fiskebiologisk rådgiver.

Mange fiskeundersøgelser i de senere år har vist, at et stort fald i lystfiskernes fangster af havørreder i Gudenåen ved Bjerringbro (figur 1) falder sammen med, at de naturlige ørredbestande i havørredens gydevandløb er blevet kritisk mindre i den samme periode. Det er sket på trods af en række miljøforbedrende tiltag, som normalt bidrager til at forbedre ørredbestandene.

Figur 1

Fangsterne af havørred ved lystfiskeri i Gudenåen ved Bjerringbro.

Figur og data fra fangsterne i Bjerringbro Sportsfiskerforenings fiskevand.

Resultatet af arbejdsgruppens arbejde foreligger nu i form af en rapport med resultater og et udkast til handleplan.

Rapporten beskriver:

- Gudenåens havørredbestand før og nu
- Overlevelsen af vilde ørredungfisk (havørredsmolt) på vandringen fra gydevandløbene til Kattegat
- Ørredbestandens udvikling i havørredens små gydevandløb ved Gudenåen og Randers Fjord siden 1993
- Vildtkameraundersøgelserne og forekomsten af fiskeædende rovdyr i 25 små tilløb til Gudenåen og Randers Fjord 2021-2022, herunder resultatet af fiskeundersøgelser, der samtidig er lavet i 19 af de vandløb, hvor der var udsat kameraer

Undersøgelsens resultater

Det vurderes i rapporten at:

- Ørreden dominerer fiskebestanden i gydevandløbene ved Gudenåen og Randers Fjord, og der er flest ørreder i vandløb med gode skjul
- Der er en klar tilbagegang for alle aldersgrupper af ørreder i Gudenåens tilløb, både yngel og ældre.
- Antallet af ældre ørreder (mindst et år gamle) er faldende og er mere end halveret siden 2002-2003, så der nu kun er 6-8 ældre ørreder pr. 100 m².
- I forhold til tidligere undersøgelser var der ingen signifikante forskelle på overlevelsen for de vilde ørredungfisk (smolt) på vandringerne til Kattegat
- De "nye" vådområder mellem Langå og Randers har ikke introduceret væsentligt øgede dødeligheder for vandrende ungfisk af havørred
- De fleste ungfisk af havørred skal opholde sig i gydevandløbene i to år, inden de trækker ud i havet som smolt. I disse to år er de særligt udsatte for rovdyr som odder og fiskehejre og kan kun overleve ved at skjule sig for rovdyrene
- Fiskehejren og odderen var almindelige i havørredens små gydevandløb. Begge arter æder også store kønsmodne ørreder i ørredens gydetid. Det kan skabe mangel på gydefisk og gydte æg i de vandløb, hvor der mangler yngel og fastholde ørredbestandene på et kritisk lavt niveau.
- Andre arter af fiskeædende rovdyr var så sjældne, at de ikke vurderes at have nogen væsentlig betydning for ørredbestanden i de undersøgte vandløb. Skarven, som æder mange ørreder i de større vandløb, søer og fjorde, blev f.eks. kun truffet to steder i nogle få dage. Det skyldes, at de undersøgte vandløb er så små, at skarven normalt ikke kan svømme i dem.

Undersøgelsens konklusion

Resultaterne viser at årsagen til den forringede bestand af havørred i Gudenåsystemet i de senere år ikke skal findes ved havørredsmoltenes nedstrøms vandring mod havet. Der er heller ikke kendskab til, at miljøkvaliteten i vandløbene er blevet forringet i forhold til perioden med gode ørredbestande i en række gydevandløb op til medio 1990'erne. Derfor har årsagen til ørredbestandens tilbagegang hidtil været vanskelig at forklare.

Med udgangspunkt i de ovenfor beskrevne resultater er den samlede konklusion i rapporten, at de øgede bestande af rovdyr, væsentligst odder og fiskehejre er hovedårsag til de reducerede ørredbestande.

Handleplan

Overordnede indsatsområder

Det er en forudsætning for at vandløbene kan leve op til vandområdeplanernes miljømål, at der er gode naturlige ørredbestande i vandløbene.

Etablering af gode naturlige ørredbestande i vandløbene er samtidig en forudsætning for, at der på sigt kan skabes et godt, stabilt og attraktivt lystfiskeri efter havørred i Gudenåen.

I lyset af rapportens resultater kan indsatser to steder i ørredernes livscyklus bidrage til dette, det drejer sig om indsatser, der sikrer:

1. At flere ørreder overlever i gydevandløbene, inden de trækker til havet som smolt,
2. At flere af de kønsmodne havørreder, som vender tilbage for at gyde, overlever.

Aktører og interessenter

Der kan peges på nedenstående aktører og interessenter, der meget direkte har interesser knyttet til handleplanens formål og overordnede indsatsområder:

- **Staten.** Miljøministeriet er myndighed i forhold til miljømålsloven og fastsætter og er ansvarlige for opfyldelse af vandområdeplanernes miljømål for vandløbene. Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri er myndighed i forhold til fiskerireguleringer og ansvarlige for fiskeplejens aktiviteter
- **Kommunerne.** Kommunerne er vandløbsmyndighed og varetager vandløbsvedligeholdelsen i de offentlige vandløb. Kommunerne er forpligtigede til at gennemføre de statslige vandområdeplaners indsatser på vandløbsområdet. Det drejer sig primært om vandløbsrestaurering, åbning af rørlagte vandløb og fjernelse af spærringer. Indsatser, der er finansieret af staten. Kommunerne har desuden en interesse i at fremme et godt vandløbsmiljø med tilknyttede muligheder for friluftsliv og rekreation
- **Lodsejerne.** Lodsejerne har en interesse i og er bestemmende for aktiviteter på deres ejendom. De har også en interesse i afvandingsforhold og sikring og udvikling af deres ejendoms værdi. Det gælder både arealernes værdi og den værdi der er knyttet til et godt vandløbsmiljø med gode, attraktive ørredbestande
- **Lystfiskerne.** Lystfiskerne har en generel interesse i gode miljøforhold i vandløbene og specielt en interesse i gode naturlige ørredbestande, der kan give grundlag for et godt, stabilt og attraktivt lystfiskeri efter havørred i Gudenåen. Lystfiskerne udfører desuden størstedelen af det praktiske arbejde knyttet til fiskeplejens aktiviteter

Overordnede indsats typer

Udover de indsatser efter de statslige vandområdeplaner som kommunerne er forpligtigede til at gennemføre på vandløbsområdet, kan der peges på yderligere to typer af indsatser, hvor kommuner, lystfiskere og lodsejere og også staten vil kunne bidrage til gode naturlige ørredbestande i vandløbene:

- A. **Bedre vandløbsmiljø.** Skabe et mere varieret miljø i vandløbene og deres nære omgivelser, der giver mulighed for en naturlig balance mellem de genskabte bestande af rovdyr og fiskebestandene i vandløbene, her ørred. Det kan gøres dels ved stadig at arbejde med forbedrede gydemuligheder, dels ved at skabe en større fysisk variation i vandløbene, med gode skjulemuligheder for fiskene, der kan give en forbedret overlevelse i de små gydevandløb for både ungfisk og kønsmodne havørreder. En sådan indsats vil understøtte både punkt 1 og 2 under *Overordnede indsatsområder* ovenfor
- B. **Fredning og fiskeriregulering.** Fredning og fiskeriregulering i forhold til havørreden i Randers Fjord og Gudenåen med tilløb nedstrøms Tangeværket. En indsats, der vil understøtte punkt 2 under *Overordnede indsatsområder* ovenfor

Organisering

Der etableres et samarbejde mellem interessenterne om realisering af nærværende handlingsplan og der nedsættes en arbejdsgruppe, der overordnet kan koordinere og følge gennemførelsen af handleplanens indsatser. Det forslås, at arbejdsgruppen består af:

- En repræsentant for Danmarks Sportsfiskerforbund
- En repræsentant fra hver af de 4 lystfiskerforeninger tilknyttet vandløbene nedstrøms Tangeværket: Langå Sportsfiskerforening, Randers Sportsfisker Klub, Hadsten Lystfiskerforening og Bjerringbro og Omegns Sportsfiskerforening
- En repræsentant for Danmarks Center for Vildlaks
- Repræsentanter for lodsejerne, ved en repræsentant fra hver af de to landboforeninger LandboForeningen Midtjylland og Landboforeningen Kronjylland
- En repræsentant for hver af de 3 involverede kommuner, Randers, Favrskov og Viborg

DTU Aqua tilknyttes som fiskebiologisk rådgiver. Miljøministeriet, Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri og tilbydes observatørpost i arbejdsgruppen.

Projektledelsen varetages af kommunerne.

Ved fundraising søges rejst midler til ansættelse af en projektleder. Projektlederen står for den daglige ledelse og koordination af projektets aktiviteter og varetager i tilknytning hertil sekretariatsfunktion for arbejdsgruppen. Projektlederen har desuden ledelsen af de projekter der liggerud over kommunernes ordinære aktiviteter

Med udgangspunkt handlingsplanen laves et kommissorie for arbejdsgruppen.

Opfølgning - effektundersøgelser

På overordnet niveau vil handlingsplanens effekter løbende kunne vurderes på baggrund af de rapporterede lystfiskerfangster og elfiskeresultater i forbindelse med opfiskning af moderfisk.

Der vil imidlertid gå minimum 3-5 år før forbedret overlevelse af yngel kan registreres i form af større opgang af havørred, ligesom tal på fangster og opgang af havørred, hvis de står alene, rumme en række usikkerheder i forhold til en præcis vurdering af hvilke af handlingsplanens indsatser, der har effekter på havørredbestandens udvikling.

Ørredbestandens udvikling, skal derfor følges med bestandsanalyser på de samme strækninger, der blev undersøgt i 2021 og 2022. i tre af de mindre gydevandløb Det foreslås, at Brandstrup Bæk, grundet den lange tidsserie indgår som det ene vandløb.

Tidsramme

Det vil, som det også ovenfor, være minimum 3-5 år, før der kan ses en effekt af de foreslåede indsatser på havørredbestandens størrelse. Samarbejdet søges derfor etableret med virkning fra medio 2024 og med med en projektperiode på 5 år. Herefter revurderes behov, organisering og finansiering.

Økonomi og finansiering

Nedenstående budget og forslag til finansiering forudsætter, at de deltagende lystfiskerforeningerne stiller arbejdskraft til rådighed i forbindelse med nogle af indsatserne for et bedre vandmiljø og til dataindsamling i forbindelse med effektundersøgelser.

Budget

Budget (1000 kr.)		Kr./år	Kr./5 år
Projektledelse	Løn, mødeomkostninger mm.	350	1750
Møde- og projektdeltagelse	Løn kommuner	60	300
Bedre vandløbsmiljø, indsatser	Ordinære kommunale indsatser	300	1500
	Ekstraordinære projektindsatser	500	2500
Fangstregistrering	Systematisering af dataindsamling	20	100
Effektundersøgelser	Dataindsamling og analyse	30	150
Rapportering	Afsluttende analyse og rapportering		75
Total		1260	6375

Finansiering

Finansiering (1000 kr)		Kr./år	Kr./5 år
Medfinansiering, pr. kommune	Løn	20	100
	Ordinære kommunale indsatser	100	500
Tre kommuner	Total	360	1800
Eksternt finansieringsbehov		900	4575
Total		1260	6375

Konkrete indsatser

Type A indsatser

Konkret kan der bl.a. med udgangspunkt i anbefalingerne fra DTU Aqua peges på følgende indsatser, der kan gøres i og ved ørredens gydevandløb:

- Undlade at fjerne nedfaldne træer, grene og blade.
- Omlægge eller undlade grødeskæring af vandløb.
- Undlade skæring af kantvegetationen, men undgå udvikling af "tunnelvandløb".
- Udlægge naturlige skjulesten på vandløbsbunden.
- Udplante vandplanter fra samme vandsystem.
- Fælde småtræer og lægge dem langs bredderne, så der skabes gode skjul i netværket af grene
- Optimere både gyde- og skjulemuligheder i forbindelse med vandløbsrestaureringer
- Øge smoltoverlevelsen i fjorden ved indsatser for det fysiske miljø f.eks. i form af stenrev

De konkrete muligheder for at gennemføre indsatserne i det enkelte vandløb vil afhænge af miljø- og vandløbslovgivningens bestemmelser, vandløbenes status som offentlige eller private og lodsejernes tilladelse.

Beslutning om hvilke indsatser, der gennemføres i det enkelte vandløb og den tidsmæssige og praktiske gennemførelse af indsatserne besluttet og aftales mellem interessenterne ved det enkelte vandløb. Arbejdet følges og koordineres om nødvendigt af arbejdsgruppen.

Interessenternes indsats ved de enkelte vandløb skal i nødvendigt omfang understøttes og formaliseres med nedenstående tiltag:

- Årlige infomøder for lystfiskerforeningerne om muligheder for restaureringsprojekter og koordinering og prioritering af indsatser mellem lystfiskere og kommuner. Med oplysning om forskellige støttemuligheder. **Arbejdsgruppen er ansvarlig**

- Efter behov afholdes temadage for sportsfiskere, lodsejere og kommunale åmænd om vandløbspleje og mulige indsatser. **Arbejdsgruppen er ansvarlig**
- Et skifte fra "vedligeholdelsespraksis" til vandløbspleje i gydetilløbene hvor formålet bl.a. er at forbedre den naturlige variation og skjulemuligheder i gydevandløbene. Det kan f.eks. ske ved udarbejdelse af plejeforskrifter for miljø- og fiskebestandsmæssigt vigtige mindre vandløb, både offentlige og private. **Kommunerne er ansvarlige**
- Indarbejdelse af vedligeholdelsesbestemmelser, der bedre sikrer naturlig variation og skjulemuligheder i forbindelse med udarbejdelse af nye regulativer. **Kommunerne er ansvarlige**
- Fokus på at optimere både gyde- og skjulemuligheder i forbindelse med vandløbsrestaureringer. **Kommunerne er ansvarlige**
- Øge smoltoverlevelsen i fjorden ved indsatser for det fysiske miljø f.eks. i form af stenrev. **Kommunerne er ansvarlige**

Type B indsatser

Alt andet lige vil en fredning af havørreden i Randers Fjord, Gudenåen og dens tilløb nedstrøms Tangeværket bidrage til at flere kønsmodne havørreder overlever, gyder og dermed lægge grunden til en større bestand af havørred i vandløbssystemet.

Der kan her også henvises til gennemførte fiskerireguleringer af laks og havørred i de vestjyske fjorde, fredning af laks og frivillig fredning af havørreden ved Storåen og Skjern Å, hvor de naturlige ørredbestande også er små

På den baggrund skal:

- Den nedsatte arbejdsgruppe på vegne af samarbejdet opfordrer lystfiskerforeninger og lodsejere til at gennemføre en frivillig fredning af havørreder i Gudenåen og dens tilløb nedstrøms Tangeværket. **Arbejdsgruppen er ansvarlig**
- Den nedsatte arbejdsgruppe på vegne af samarbejdet opfordrer lystfiskerforeninger og lodsejere til at gennemføre en frivillig regulering af hvilke krogtyper og krogstørrelser der må anvendes ved lystfiskeri efter havørreder i (Randers Fjord?), Gudenåen og dens tilløb nedstrøms Tangeværket. **Arbejdsgruppen er ansvarlig**
- Den nedsatte arbejdsgruppe på vegne af samarbejdet opfordrer Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri til at gennemføre en fredning af havørreden i Randers Fjord. **Arbejdsgruppen er ansvarlig**
- De anbefalede fredninger ikke medfører et forbud mod at fiske, men en forpligtigelse til at genudsætte fangne havørreder ("catch og release")
- Den nedsatte arbejdsgruppe på vegne af samarbejdet opfordrer de fiskeriberettigede til at sikre en ensartet mulighed for registrering af lystfiskerfangster af havørred ("catch og release") i Gudenåen og dens tilløb nedstrøms Tangeværket og gøre registrering af havørredfangster her obligatorisk for lystfiskere. **Arbejdsgruppen er ansvarlig**
- Behovet for en forsat fredning årligt vurderes af DTU Aqua på baggrund af de rapporterede lystfiskerfangster ("catch og release") og tilgængelige elfiskeresultater

